

Đề bài
Tìm hiểu những
sáng tạo nghệ thuật
của Xuân Quỳnh
trong bài thơ
SÓNG

Bài làm

Xuân Quỳnh (1942-1988) thuộc thế hệ các nhà thơ trưởng thành trong thời kì chống Mĩ. Đây là một trong số ít những cây bút nữ có sức sáng tạo dồi dào. Ngôi bút thơ Xuân Quỳnh đã được thử thách qua thời gian và được trải nghiệm trên những đề tài, chủ đề khác nhau. So với các nhà thơ cùng thế hệ với mình, Xuân Quỳnh là người viết nhiều về tình yêu hơn cả. Có lẽ trong gia tài thơ của nhiều đôi lứa yêu nhau không thể thiếu những bài thơ tình của chị như *Sóng*, *Thuyền và biển*, *Tự hát*... Đây là những bài thơ tình vào loại hay nhất của Xuân Quỳnh nói riêng và thơ hiện đại Việt Nam nói chung. *Sóng* được xem là bài thơ tập trung rõ nét đặc điểm thơ Xuân Quỳnh, tình yêu trong thơ Xuân Quỳnh – thơ của một trái tim phụ nữ hồn hậu, chân thành, nhiều âu lo, phấp phỏng và luôn da diết trong khát vọng hạnh phúc đời thường. Bài thơ được viết trước biên Diêm Điền ngày 29-12-1967 và được in trong tập *Hoa dọc chiến hào* (1968). Về đẹp và sức sống của nó được thể hiện ở sự trẻ trung, dung dị, tươi mới đã thành bản sắc riêng của thơ Xuân Quỳnh, ở những sáng tạo nghệ thuật hết sức tự nhiên mà sâu sắc trong việc giải bày tâm trạng, cảm xúc của thi sĩ trong tình yêu.

Đọc bài thơ, trước hết ta cảm nhận được lối viết tưởng như rất thoải mái và dễ dàng của tác giả. Đứng trước đại dương bao la với trái tim đang có nhiều trở trăn về hạnh phúc, về tình yêu – tâm thế ấy gợi ý cho những con sóng trong bài thơ xuất hiện, giúp nhà thơ trong việc xây dựng hình tượng “sóng”. Thực ra, để diễn tả tâm trạng tình yêu thì “sóng” không phải là một hình tượng mới mẻ. Nhưng đến với Xuân Quỳnh, nó được xem như một sáng tạo nghệ thuật, được thừa nhận như một phát hiện về khả năng biểu cảm của nó, vì những cảm xúc, rung động mà nó gợi ra vẫn miên man trong tâm hồn người đọc bấy lâu nay. “Sóng” là một lựa chọn “đặc biệt” của Xuân Quỳnh trong bài thơ bởi khó có hình tượng nào có khả năng giúp nhà thơ một cách tốt hơn để chị cất lên tiếng hát tình yêu của trái tim mình. Qua “Sóng”, ta lắng nghe được những rung động bồi hồi trong tâm hồn thi sĩ. Đó không phải là con sóng – hiện thân cho tình yêu mãnh liệt của người con trai trong bài thơ *Biển* của Xuân Diệu. Ở đó, lớp lớp sóng biển (anh) muốn nghiền nát bờ (em), con sóng ấy mang bản sắc nam tính rất rõ. Với Xuân Quỳnh thì ngược lại “sóng” là em, là “nỗi khát vọng tình yêu”, còn bờ là “anh”. Từ đó, nhà thơ tạo mối quan hệ giữa “sóng” và “em” – một quan hệ vừa tương đồng, vừa bổ sung, soi chiếu vào nhau để biểu đạt rõ tình cảm và khát vọng hạnh phúc của mình.

Do vậy, cấu trúc của bài thơ cũng được xác lập theo cách đan cài, xen kẽ hai hình tượng: sóng – bờ, sau đó là em – anh (khổ 5) rồi lại em – anh (khổ 6), sóng – bờ (khổ 7). Và sau lớp lớp sóng đan xen, lui tới, miên man, vỗ về, biển như lặng dần đi nhường chỗ cho những suy tư xa rộng về cuộc đời, năm tháng, về quy luật vĩnh hằng của tự nhiên (Phạm Đình Ân) và kết thúc

trong niềm hóa thân, giao kết vĩnh viễn như trăm nghìn con sóng tan biến giữa đại dương – biển lớn cuộc đời.

Từ đầu bài thơ, Xuân Quỳnh đã sử dụng những đặc tính của sóng để chỉ những sắc thái trái ngược nhau, những đối cực trong tâm lí tình yêu cùng tồn tại và rất khó lí giải:

*“Dữ dội và dịu êm
Ồn ào và lặng lẽ”*

Cũng giống như trong một bài thơ khác (*Thuyền và biển*), Xuân Quỳnh đã viết:

*“Những đêm trăng hiền từ
Biển như cô gái nhỏ
Thầm thì gửi tâm tư
Quanh mạn thuyền sóng vỗ”*

Nhưng:

*“Cũng có khi vô cơ
Biển ào ạt xô thuyền”*

Rồi đi đến kết luận:

*“Vì tình yêu muôn thuở
Có bao giờ đứng yên”*

“Sóng” còn tượng trưng cho khát vọng tình yêu muôn đời của tuổi trẻ:

*“Ôi con sóng ngày xưa
Và ngày sau vẫn thế
Nỗi khát vọng tình yêu
Bồi hồi trong ngực trẻ”*

Nhà thơ còn phát hiện ra điều này: sự bắt đầu của sóng cũng giống như khởi nguồn đầy bí ẩn, khó lí giải của tình yêu:

*“Sóng bắt đầu từ gió
Gió bắt đầu từ đâu
Em cũng không biết nữa
Khi nào ta yêu nhau”.*

Còn một khám phá thú vị nữa trong bài thơ về mối quan hệ tương đồng giữa “sóng” và “em”: cả hai đều trong một hành trình. “Đó là cuộc hành trình khởi đầu là sự từ bỏ cái chật chội, nhỏ hẹp để tìm đến một tình yêu bao la rộng lớn, cuối cùng là khát vọng được sống hết mình trong tình yêu, muốn hóa thân vĩnh viễn thành tình yêu muôn thuở” (Trần Đăng Suyển). Đó là hành trình vượt qua những xa cách, trở ngại của không gian và thời gian, qua những thương nhớ, khắc khoải. “Sóng” nhớ bờ “ngày đêm không ngủ

được” còn “em” nhớ đến anh “cả trong mơ còn thức”. “Sóng” bao giờ cũng tới bờ dù muôn vời cách trở, còn em thì dẫu “xuôi về phương Bắc, dẫu ngược về phương Nam” bao giờ cũng “hướng về anh – một phương”. Như vậy, “sóng” đã hỗ trợ cho Xuân Quỳnh bộc bạch được rõ nhất, đầy đủ nhất và tha thiết nhất nỗi niềm của một trái tim yêu thương tha thiết. Sự tha thiết trong tình cảm của chủ thể trữ tình (em) lại được giải bày bằng một giọng thơ trẻ trung, hồn nhiên, có nét ngây thơ, trong sáng, chân thật và đầy nữ tính. Tất cả đều là lời của sóng – em tự bạch một cách chân thành. Những ý nghĩ, liên tưởng về biển, về sóng và gió, những câu hỏi liên tiếp diễn tả sự ngỡ ngàng của con người trước một tình cảm mới lạ không rõ từ đâu đến và chiếm lĩnh tâm hồn mình từ lúc nào (Đăng Hiển). Tình yêu đến thật tự nhiên. Hãy xem đoạn thơ Xuân Quỳnh viết về nỗi băn khoăn khi tìm hiểu về khởi nguồn tình yêu:

*“Sóng bắt đầu từ gió
Gió bắt đầu từ đâu?
Em cũng không biết nữa
Khi nào ta yêu nhau”*

Điều được xem là chân lí lại được nói ra hết sức giản dị. Cách diễn đạt đúng với tâm trạng người đang yêu, giọng điệu vừa có phần hạnh phúc, vừa nũng nịu, đi liền câu hỏi là câu trả lời đầy nữ tính, rất đáng yêu.

Có lẽ điều ấn tượng nhất trong cảm nhận chung về bài thơ chính là ở âm điệu của nó. Bài thơ có cái êm đềm, nhịp nhàng, du dương, sâu lắng, lại có cả sự dào dạt miên man của nhịp thơ làm người ta hình dung tới nhịp sóng. Những âm tiết cuối hiệp vần với nhau liên tiếp hoặc gián tiếp (bề – thể, trẻ – bề...), thể thơ năm chữ với nhịp ngắt đều nhau, sự bồi hoàn trở đi trở lại của hình tượng sóng; hình thức trùng điệp từ ngữ, song hành cú pháp (sóng không hiểu... / sóng tìm ra...; em nghĩ về...; sóng bắt đầu... gió bắt đầu...) dễ gợi liên tưởng tới những con sóng gổ lên nhau, lúc tràn lên sôi nổi, lúc lặng lẽ, êm dịu. Từ nhịp sóng, người đọc có thể lắng nghe trong bài thơ nhịp tâm hồn, tiếng sóng lòng, sóng tâm trạng bị khuấy động cồn cào bởi tình yêu, bởi những khát khao yêu thương mãnh liệt và tha thiết lúc dạt dào, lúc da diết lắng sâu. Âm điệu bài thơ vì thế dịu dặt, dịu êm nhưng không đơn điệu. Nó góp phần thể hiện rõ cái nét riêng của thơ tình Xuân Quỳnh. Đó là sự nồng nàn tha thiết, đúng như nhận xét của Lưu Khánh Thơ: “Trước Xuân Quỳnh, có lẽ chưa có người phụ nữ nào làm thơ đã nói về tình yêu bằng những lời cháy bỏng tha thiết và nồng nàn”.

*“Con sóng dưới lòng sâu
Con sóng trên mặt nước
Ôi con sóng nhớ bờ
Ngày đêm không ngủ được*

*Lòng em nhớ đến anh
Cả trong mơ còn thức*

Cách sử dụng âm cuối có sức ngân vọng ở cuối một số khổ thơ (thức, xa, vồ...) kết thúc những lời thơ như những nốt nhạc có sức vang dội, lòng xa.

Nguyễn Xuân Nam trong bài “Về đẹp thơ Xuân Quỳnh” khi đánh giá các tập thơ *Chồi biếc*, *Hoa dọc chiến hào*, *Gió Lào – cát trắng*, *Lời ru trên mặt đất* đã viết: “Xuân Quỳnh có cách nói tự nhiên, không khoa trương, không lạm dụng kỹ xảo. Đọc thơ chị, ta như gặp một con người với những lo âu, suy nghĩ, nỗi buồn gần gũi”. Điều đó được biểu hiện ở một thứ ngôn ngữ bình dị đối với những so sánh, quen thuộc nhưng lại chứa đựng trong đó tình cảm mãnh liệt mà nồng nàn tha thiết. Ta thử lấy một ví dụ: Trong câu “Cả trong mơ còn thức”. Một từ “thức” giản dị, đơn sơ mà hàm chứa bao nhiêu xúc cảm, trăn trở. Cái “thức” ở đây không hiểu theo nghĩa thông thường (của sự thức – ngủ), mà chỉ sự thao thức của tâm hồn, luôn bồn chồn, khắc khoải. Dù lặng thầm hay sôi nổi, dù kín đáo hay bộc lộ ra thì tình yêu bao giờ cũng thường trực.

Có sự sắp xếp tương như rất vô tình thì các trật tự từ ngữ:

*“Dữ dội và dịu êm
Ồn ào và lặng lẽ”*

Người đọc thử làm công việc đảo lại trật tự của chúng: *êm dịu – dữ dội, lặng lẽ – ồn ào* hay xếp các từ cùng tính chất thành những câu riêng *dữ dội và ồn ào / dịu êm và lặng lẽ* thì ý nghĩa câu thơ sẽ không còn sâu sắc. Bởi nhà thơ (có lẽ) muốn nói rằng: tình yêu trong tâm hồn người phụ nữ mãnh liệt mà trọn vẹn nữ tính, vẫn chân thành, đắm thắm đến cực điểm. Chị không nói ngược lại bởi chính dịu dàng và lặng lẽ mới là bản chất nhất, là điểm trở về với “đúng nghĩa trái tim” của mọi xao động tâm hồn. Đó là cái dịu êm của yêu thương, sự lặng lẽ có chiều sâu của tình cảm, sự bao dung, của tâm hồn. Đối nghịch, trái ngược mà đọc lên vẫn thấy đắm thắm, dịu dàng.

Ta cũng gặp trong bài thơ cách nói ngược:

*Dẫu xuôi về phương Bắc
Dẫu ngược về phương Nam*

Đọc câu thơ lên cũng đủ cảm nhận được cái trắc trở, gập ghềnh của tình yêu trong xa cách. Nó đòi hỏi sức mạnh của tình yêu thật sự mới giúp con người vượt qua thử thách.

Còn khổ thơ này cũng thoáng những lo âu phấp phỏng, những dự cảm về sự mong manh, khó bền chặt của hạnh phúc:

*“Cuộc đời tuy dài thế
Năm tháng vẫn đi qua*

Như biển kia dẫu rộng

Mây vẫn bay về xa”

Các cặp quan hệ từ: *tuy – vẫn; dẫu – vẫn* biểu thị một thực tế mà con người không thể phủ nhận: ngoại cảnh và thời gian dễ làm tình yêu phai mờ.

Những sáng tạo nghệ thuật đã làm nên thành công của Xuân Quỳnh trong bài thơ viết về một tình yêu lớn. Xuân Quỳnh thực sự đã có sự chiếm lĩnh tuyệt đối hình tượng và đã khai thác khả năng biểu hiện của nó một cách tối ưu. Nhà thơ đã truyền cho hình tượng trong bài thơ một hơi thở, một sức sống tự thân. Thể thơ, nhịp thơ và âm điệu của tác phẩm cho Xuân Quỳnh bộc bạch được những khát khao hết sức đời thường mà vô cùng lớn lao, lí tưởng. Bài thơ đã “hiện thực hóa” một cách trọn vẹn nỗi lòng của người phụ nữ ấy.

Trên cái nền của sự tiếp thu truyền thống, Xuân Quỳnh cũng đã mang đến lối thể hiện riêng: sự hồn nhiên, trong sáng, tươi mới và hết sức dung dị. Có thể khẳng định nét “tự nhiên” chính là vẻ đẹp của thơ Xuân Quỳnh.

Dù viết về những đề tài lớn hay trở về với những tình cảm riêng tư thì Xuân Quỳnh bao giờ cũng là tiếng nói của một tâm hồn phụ nữ thông minh, sắc sảo, giàu yêu thương. Thơ Xuân Quỳnh là đời sống của chính tác giả, là tình cảm, tâm trạng buồn lo của cuộc sống và trong hành trình kiếm tìm hạnh phúc, chất chiu hạnh phúc cho cuộc đời. Bài thơ *Sóng* không chỉ làm rung động người đọc bởi vẻ đẹp nội dung của nó (chính là sức sống và vẻ đẹp tâm hồn người phụ nữ trong tình yêu mà còn là sự ghi nhận một thành công trong sáng tạo nghệ thuật của Xuân Quỳnh. Thành công ấy được thể hiện một cách hết sức tự nhiên và gần gũi với lối viết tưởng như rất thoải mái, dễ dàng. Khép lại trong thơ, hãy để mỗi lời như những lời “tự hát” của nhà thơ êm dịu, nồng nàn vang ngân mãi trong tâm hồn người đọc.